

"ותקח צפורה צור" וגו' (דהוא אבן ואינו ברזל), י"ל מפני שהיו בדרך ולא נזדמן לה סכין יפה למול בו. עכ"ד ע"ש.

ואם נעיין בהגהות הגר"א לשו"ע יו"ד (שם אות יז), הנה ציין על דברי מרן הנ"ל (דמצוה למול בברזל) מהגמרא בשבת ריש פרק 'רבי אליעזר דמילה' (קל, א) דתנן התם "ועוד אמר ר' אליעזר . . . כורתין עצים (בשבת) לעשות פחמין לעשות ברזל...". ע"ש. ואולי כוונתו, דמדתנן דמתיר ר"א לעשות פחמים בשבת כדי להכין ברזל למילה, ש"מ דכלי ברזל הוא מובחר לעשות בו את המילה. ולפי זה יכולין לומר שזה מקורו של הרמב"ם, והוא מהש"ס דמס' שבת.

אבל עדיין ק"ק, דמאי "מצוה" איכא בשמוש ברזל, והול"ל "ראוי למול בברזל", ולמה נקט לשון "מצוה". ותו קשה, ממאי דאיתא בזוהר הקדוש פר' לך לך (דף צה, א) דמדמה תינוק העושים בו את הברית למזבח ממש. ואיתא נמי בזוה"ק פר' בשלח (דף סו, ב) רבי יוסי אמר "ויבן משה מזבח" לכפרה עליהו וכו', מכאן אוליפנא, דכיון דאתגזר בריה דבר נש ואיתגלייא ביה רשימא קיימא ההוא איקרי מזבח לכפרה עליה. ע"ש. ומב' מקומות אלו בזוה"ק משמע דקרי למילה מזבח. וקשה, דכתיב (שמות כ, כב) "לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה", ובמכילתא איתא "מהו גזית גזוזות, שהונף עליהם ברזל", ע"ש, וא"כ כיון דחשיב למילה כמזבח, היה ראוי להמנע ממילה בברזל.

ולוא דמיסתפינא הייתי מסביר בדרך אחרת, מפירוש ה'ערוך השלחן' הנ"ל ומפירוש הש"ך על התורה (פר' שמות), שכתב על הפסוק "ותקח צפורה צור וגו'", ולמה לקחה צור (שהוא אבן) ולא סכין, ואין לומר שלא היו מצוי אצלה, כי מי שלוקח אשתו ובניו למלון, אין ספק שלוקח כל תשמישי הבית ואף סכין ביניהם, אלא לפי שהברזל לא היה לו חלק בקדושה כלל שנאמר "לא תניף עליהם ברזל" (דברים כז, ה), ולזה לא נזכר סכין בתורה, שאף בעקידה נאמר "ויקח את המאכלת" דבר שחותך ואוכל ואינו סכין, וכן ביהושע (ה, ב) נאמר "עשה לך חרבות צרים", ופי' ב'ילקוט' (באמת לא מצאתי בילקוט אלא במדרש בראשית רבה פרשה לא) "גלבין דטינרי" (Flint knives),

אבל כשבא דוד להרוג את גלית בה' חלקי אבנים ונעשו אבן אחד, והיה כובע נחושת על ראשו של גלית, א"ל לברזל תרכך עצמך כדי שיכנס בך האבן ואעשה לך מלך בקדושה, דהיינו שיעשו ממך איזמל של מילה וסכין של שחיטה, וזה אחד מן הדברים שהשליט הרך בקשה. עכת"ד ע"ש.

וראיתי בשו"ת 'עטרת פז' להרב פנחס זביחי שליט"א, שכתב, דלפי דברים אלו אייתי שפיר הא דנקטי "מצוה למול בשל ברזל", דהוא לקיים ההבטחה שהובטח לברזל לקחת אותו לצורכי קדושה כמילה וכדומה. ומקורו של הרמב"ם הוא ממדרש זה, וק"ל, עכת"ד. (עיין בשו"ת 'עטרת פז' יו"ד סי' יא הע' ג).

וגם תמוה לי, הא שציין הפרישה על הטור, שכתב ג"כ דמצוה מן המובחר למול בברזל וכו', וז"ל: "שמעתי טעם ע"פ המדרש, שכך הובטח לברזל ביום שנקבע הכובע של ברזל שהיה בראשו של גלית לפני דוד". עכ"ל, ע"ש. ולא הבנתי למה שינה מהכתוב (בשמואל-א יז, פה) שלגלית היה כובע של נחושת על ראשו ולא של ברזל, ורק להבנת חנייתו היתה של ברזל (עיין רד"ק שם פסוק ז). ולפענ"ד, כוונת המדרש היא על האבנים שהם רכים נכנסו ונשתנו לברזל ("ארץ אשר אבניה ברזל" - דברים ח, ט) שהוא מאד קשה. וזה אחד מהדברים שהשליט הרך בקשה, כוונת המדרש לא על האבנים הרכים שהשליטו על הכובע הברזל, שזה אינו כפירשתי, ע"ש הפסוק בשמואל שאין ספק שהכובע של גלית היה מנחושת, אלא שהאבנים הרכים נכנסו ונשתנו לאבני ברזל שהוא קשה, וכזה הה' חלקי אבנים נעשו אבן אחד של ברזל, ובה הרג דוד את גלית, שעתה הברזל מהאבן הקשה נכנס בתוך הכובע הרך של הנחושת, והמבין יבין.

ואיברא, דעתה ראיתי בגליוני המדע של ארכיאולוגיה, שלפי מה שנראה ע"פ המדע, התקופה של נחושת (Bronze age) היתה משנות 3,200 עד 1,200 לפנה"ס לספירתם. ולפי המומחים בחכמה הזאת, נראה שבסוף תקופת הנחושת הסתורה בין עם לעם בין אי לאי בין מלכות למלכות החדילה, ולא היה להם מספיק נחושת, אבל ברזל היה להם במרובה, כמובן מהפסוק "ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב

נחשת", שהברזל היה מרובה כאבנים, אבל לנחשת היו צריכים לחפור חצבות בהרים כדי להוציאה, אלא שכדי לצייר בברזל שהיה יותר מדאי קשה, היו צריכים לחדש שיטה של חום מאד גבוה באש, עם תנורים חדשים שלא היו נמצאים אצלם מקודם תקופה זו. וכשיטה החדשה השתמשו בברזל קרבורי (Carburized iron or steel) בהתפתחות הטכנולוגיה הידועה באנגלית בשם טמפרינג וקוונטשינג (Tempering and quenching).

ובידיעה זאת, מבוארים היטב הפסוקים בשמואל (פרק יג פסוקים יט-כב) "וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית. וירדו כל ישראל הפלישתים ללטוש איש את מַחֲרָשָׁתוֹ ואת אתו ואת קרדמו ואת מַחֲרָשָׁתו. והיתה הפצירה פים למחרשות ולאתים ולשלש קלשון ולהקרדמים ולהציב הדרכן. והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אשר את שאול ואת יונתן ותמצא לשאול וליונתן בנו".

[אגב אורחא, לפי רש"י, רד"ק וכמעט כל מפרשי התנ"ך, המובן מהכתוב "והיתה הפצירה פים..." הוא, שמפני שלא ניתן לעברים לחדד את כליהם בלי לרדת לפלישתים לתקן את כליהם, אז השתמשו בה"פים" מלשון פיות, והפצירה מלשון ויפציר בם מאד", כלומר כלי עם הרבה פיות. אחרי הקירות וחפירות בארץ, החוקרים מצאו מטבע שעליו כתוב המילה "פים", שלפי דעתם עכשיו מבינים את הפסוק אחרת, כלומר, המחיר לתקון הכלים היה המטבע "פים"].

נראה ברור, שהשיטה והטכנולוגיה של ברזל קרבורי, הי' אז בידי הפלשתים שבאו מאיי ים התיכון, שלפי החוקרים המומחים הטכנולוגיה החדשה באה מיון או מאיי ים התיכון, והפלשתים הביאו את הטכנולוגיה הזו אתם להשפלה, ולא רצו שהעברים ישתמשו באותה טכנולוגיה, "פן יעשו העברים חרב או חנית".

ובכן מבינים את הפסוק "ותקח צפורה צור בידה ולא סכין של ברזל, דאכן הי' להם ברזל, אלא לא ידעו הטכנולוגיה לחדד הלהב עד תקופת

הברזל (Iron age), בערך בשנות 1,200 לפנה"ס. וגם הפסוק "ויקח את המאכלת" ולא סכין של ברזל וכדומה.

וגם יש להוסיף על שני התירוצים שהבאנו מהגר"א וה'שלחן גבוה', שבאמת אלו ואלו דברי אלוקים חיים, שאיזמל של ברזל וסכין של שחיטה היו נמצאים רק בזמן שאול ודוד, אחרי התפתחות תקופת הברזל. ובזה נוכל לתרץ קושיית ה'שולחן גבוה' (יו"ד סימן רסד ס"ק כב) על ה'פרישה' (שם סק"ז), שהביא מקור ענין המצוה למול בברזל ממדרש הנ"ל כובע של גלית. והעיר ה'שולחן גבוה', שדוחק לומר שקודם מעשה זה של דוד הע"ה לא היה מצוה מן המובחר למול בברזל. אבל לפי מה שביארתי אתי שפיר טובא, דמקודם מעשה דוד, לא ידעו בארץ את הטכנולוגיה לחדד הברזל יפה. ובכן מקורו של הרמב"ם הוא מדברי המשנה דריש פרק ר"א דמילה הנ"ל, דראיה ברורה משם, שיש להעדיף לעשות המילה בברזל, עד שלדעת ר"א מחללין ע"ז את השבת. והטעם כדי למעט הצער והכאב לתינוק, מטעם הפסוק "וחי אחיך עמך", וזה שכך הוא רק מזמן דוד המלך ולא מלפני זה, יסודו ממדרש גלית והכובע של נחשת, שהובטח לברזל לקחת אותו לצורכי קדושה כמילה ושחיטה.

ואל תקשה מהפסוק בדברים כז, ה שכתוב "ובנית שם מזבח לד' אלקיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל", שנראה שמזמן כבוש יהושע היו להם כבר ברזל, שאין אף חולק שהי' להם ברזל בתקופת הנחשת, אלא לא ידעו השיטה החדשה לחדד הברזל הקשה עד זמן שאול ודוד.

רש"י ותוס' לשיטתם

הרב ברוך ראובן הלוי עפשטיין
רב ביהכ"נ בית מנחם

בכמה מסכתות בש"ס, מצינו בתחילתם מחלוקת בין רש"י ותוס' שנמשכת בכמה סוגיות בהמשך הגמ'.

ומצאתי שנראה בכמה ממחלוקות אלה שבמסכתות שונות, שהם כולם באות מאותה הסברא - 'לשיטתו', ורציתי להביא אותן על הכתב ולהסבירם, ואולי כוונתי להאמת, וכל שיש מה 'להעיר' בקשתי 'להאיר':

החקירה: האם המציאות היא זו שכורתת את הדין, וההלכה (החיוב וכו') היא רק בכדי לחזק את המציאות; או שההלכה היא מכריעה את הספק - מה באמת היתה המציאות. ומצינו שכמה ממחלוקות רש"י ותוס', במקומות שונים, באות מסברא זו, וכדלקמן:

מס' ב"מ: בענין ד"שנים או חזין בטלית":

רש"י כותב בד"ה "שנים או חזין", וז"ל: "דוקא או חזין, דשניהם מוחזקים בה ואין לזה כת בה יותר מזה, שאילו היתה ביד א' לבדו הוי אידך המוציא מחבירו, ועליו להביא ראיה בעדים שהיא שלו, ואינו נאמן זה ליטול בשבועה". עכ"ל.

היינו ששיטת רש"י היא, שהשבועה פועלת החלות של החלוקה - שכיון דאו חזין, אז מתחזקת טענתו, עד שביחד עם שבועה - שהיא רא' חלשה, יכול ליטול. וע"ד הענין ד"חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה", דהיינו שהטענה מצ"ע אינה יכולה להוציא מיד התובע, ורק מכיון שיש גם חזקה, מועילה הטענה, וכן בנידו"ד, בלי השבועה אינו

יוכל ליטול את חצי החפץ, דהיינו שהחיוב (שבועה) הוא הדבר המכריע לעצם הבעלות.

משא"כ תוס' כותב בד"ה "ויחלוקו", וז"ל: "...דאוחזין שאני, דחשבי כאילו כל אחד יש לו בה בודאי החצי, דאנן סהדי דמאי דתפיס ידיה הוא וכו'". עכ"ל.

משמע, דלפי התוס' המציאות דשנים אוחזין היא מייצרת את הבעלות, והשבועה הוי רק ע"ד היסת מהחשש דב"ד - שאחד מהן שקרן, ובאו רק לסלק את הספק - עיין תוס' דף ב, ב בסוף ד"ה "אי תנא מציאה".

וכך נראה גם במח' רש"י ותוס' בענין ד"חשיד אממונא אי חשיד אשבועתא" דף ג, ב רש"י ותוס' בד"ה "והאי בכוליה בעי דלודי" - דרש"י סובר דחשיד, ותוס' סבר (בד"ה הנ"ל) דאינו חשיד. והנפק"מ להלכה היא, כשכ"א טוען אני ארגתי: דרש"י סובר דכיון שיש כאן שקרן ודאי, אין נותנים לו הזכות להכריע כטענתו בשבועה. ותוס' סובר דדוקא בכה"ג מחייבין את השבועה, כדי להפחיד את השקרן וע"י שבועה ודאי יפרש (תוס' דף ב, ב הנ"ל).

מס' ב"ב: המשנה בריש המסכת: "השותפין שרצו לעשות מחיצה וכו'". ומקשה הגמ' בדף ג, א "וכי רצו מאי הוי, ליהדר ביה". פירוש: מהי התועלת של רצון השותפין לחלוק הרי הם יכולים לחזור בהם, שהרצון (ההסכמה) אינו מחייב החלוקה, כיון דהוי רק קנין דברים ומתרצת הגמ' "בשקנו מידו ברוחות".

ופרש"י ד"ה "ברוחות" דזה קאי על ב' פירושים על תיבת מחיצה: פ"א הכוונה על כותל, היינו שהרצון הוא בענין ממוני - להשתתף בבנין הכותל, ופ"ב הכוונה היא על מחיצה בעלמא, שהרצון הוא רק לחלוק השדה שאין בה דין חלוקה, ולא על משהו ממוני מסויים.

אבל התוס' ד"ה "כי רצו" כתב וז"ל: "למ"ד מחיצה גודא לא פריך, דאיכא למימר דקנו ושיעבדו נכסיהן לבנין הכותל". עכ"ל.